

*Абдипаттаев Т.М., Камалов Ч.О., Давлатов У.Р.***КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЕВРАЗИЯЛЫК ЭКОНОМИКАЛЫК
БИРЛИГИНЕ ИНТЕГРАЦИЯЛОО БОЮНЧА БЕШ ЖЫЛДЫК ТАЖРЫЙБАСЫ***Абдипаттаев Т.М., Камалов Ч.О., Давлатов У.Р.***ПЯТИЛЕТНИЙ ОПЫТ ИНТЕГРАЦИИ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
В ЕВРАЗИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ СОЮЗ***T.M. Abdipattaev, Ch.O. Kamalov, U.R. Davlatov***FIVE YEARS OF EXPERIENCE IN INTEGRATING OF THE KYRGYZ
REPUBLIC IN THE EURASIAN ECONOMIC UNION**

УДК: 34.341

Бул макала Кыргыз Республикасы үчүн гана эмес, Евразиялык Экономикалык Бирлигинин алкагындагы катышуучу-өлкөлөр үчүн да учурдуу актуалдуу маселелерине арналган. Макалада Кыргыз Республикасынын 5 жылдагы Евразиялык экономикалык биримдигине (Бажы бирлигине) катышуусу талданат: ИДП көлөмү, макроэкономикалык динамика, мигранттар которгон акча каражаттары жана товар жүгүртүү. 2014-жылдын 23-декабрында Жогорку Евразия экономикалык кеңешинин (SEEC) отурумунда Кыргыз Республикасынын Евразия экономикалык бирлигине кошулуусу жөнүндө Макулдашууга кол коюлду жана бул документ 2015-жылдын 12-августунда күчүнө киргенине карабастан (өлкөнү мындай интеграцияга даярдоо, "жол карталарын" иштеп чыгуу, кошулуунун шарттарын жана өзгөчөлүктөрүн аныктаган протоколдорду кабыл алуу, адаптациялоо үчүн бир топ биргелешкен иштерди талап кылды) республиканын экономикасынын ЕАЭБдин мыйзамдарына жана тажрыйбасына карата), Кыргызстандын постсоветтик тарыхынын бүтүндөй мезгилине кайрылсак, дал ушул беш жыл мурунку декабрь болгон. Бул жерде Кыргызстандын ЕАЭБге кошулуусунун мааниси жана келечеги жөнүндө авторитеттүү ой-пикирлер келтирилген. Евразиялык экономикалык бирлигинин оң жана терс жактары. Бул процесстердин өлкөнүн экономикасындагы таасири жана жарандардын ушул уюмга катышуу жөнүндө айрым билдирүүлөрү. Чындыгында эле, акыркы беш жылда Кыргызстандын ушул биримдикке кирген өлкөлөр менен кызматташтыгы жөнүндө бир топ сын-пикирлер айтылды.

Негизги сөздөр: өлкө, мигранттар, мыйзам, жарандар, уюм, биримдик, кызматташтык, сын-пикир, өкмөт, мамлекет.

Данная статья посвящена актуальным проблемам не только для Кыргызской Республики, но и для стран-участников в рамках Евразийского Экономического Союза. В статье был проведен анализ за 5 лет участия Кыргызской Республики в Евразийском Экономическом Союзе (Таможенный союз): объем ВВП, динамика макроэкономики, переведенные деньги мигрантами и товарооборота. 23 декабря 2014 года на заседании Высшего евразийского экономического совета (ВЕЭС) был подписан Договор о присоединении КР к Евразийскому экономическому союзу. И хотя в силу этот документ вступил 12 августа 2015 года (потребовалась большая совместная работа по подготовке страны к такой интеграции, выработка "дорожных карт", принятие протоколов, определяющих условия и особенности вступления, адаптация экономики республики к законодательству и практикам ЕАЭС), поворотным во

всей постсоветской истории Кыргызстана стал именно тот декабрь пятилетней давности. Вот несколько авторитетных мнений о значении и перспективах для Кыргызстана пребывания в ЕАЭС. Плюсы и минусы Евразийского Экономического Союза. Влияние этих процессов в экономику страны и определенные высказывания граждан по поводу участия в данной организации. Действительно, в последние пять лет немало критики высказывалось по поводу сотрудничества Кыргызстана со странами, которые входят в этот союз.

Ключевые слова: страна, миграция, закон, граждане, организация, единство, сотрудничество, критика, правительство, государство.

This article is devoted to topical issues of the day not only for the Kyrgyz Republic and for the participating countries within the framework of the Euro-Asian Economic Union. The article analyzes the participation of the Kyrgyz Republic in the Euro-Asian Economic Union (Customs Union) over 5 years: GDP volume, macroeconomic dynamics, money transferred by migrants and goods turnover. On December 23, 2014, at a meeting of the Supreme Eurasian Economic Council (SEEC), an Agreement was signed on the accession of the Kyrgyz Republic to the Eurasian Economic Union. And although this document entered into force on August 12, 2015 (it took a lot of joint work to prepare the country for such integration, the development of "road maps", the adoption of protocols defining the conditions and features of accession, the adaptation of the republic's economy to the legislation and practices of the EAEU), turning in the entire post-Soviet history of Kyrgyzstan, it was exactly that December five years ago. Here are several authoritative opinions on the meaning and prospects for Kyrgyzstan's membership in the EAEU. Pros and cons of the Euro-Asian Economic Union. The impact of these processes in the economy of the country and certain statements of citizens about participation in this organization. Indeed, in the past five years, a lot of criticism has been expressed about the cooperation of Kyrgyzstan with the countries that are part of this union.

Key words: country, migration, law, citizens, organization, unity, cooperation, criticism, government, state.

Кыргызстандын өкмөтү өлкөнүн Евразия экономикалык бирлигине (ЕАЭБ) беш жыл ичиндеги интеграциясынын алдын-ала жыйынтыктарын чыгарды. Бул ассоциацияга кирүүнүн артыкчылыктары ИДП-нын өсүшү, алынган салыктардын көлөмүнүн көбөйүшү, эмгек мигранттары тарабынан Кыргыз Республикасына которулган акчанын көлөмүнүн көбөйүшү болду.

Бирок, ушул мезгилде бажы төлөмдөрү боюнча көрсөткүчтөр төмөндөп, тышкы соода өлкө ЕАЭБге киргенге чейин болгон деңгээлге жеткен жок. ЕАЭБдин кандайдыр бир пайдасы барбы деген суроо туулат. ЕАЭБге кирүүдөн Кыргызстан алган артыкчылыктарды Экономика министри өкмөттүн жыйынында көрсөттү. Баарынан таң калыштуусу, алар бардык тармактардагы жетишкендиктерди дал ушул бирикменин мүчөлүгү менен байланыштырышат [1].

Министрлик 2014-жылы (өлкө ЕАЭБге киргенге чейин) 400 миллиард сомду түзгөн Кыргызстандын ИДПсынын көлөмү 5 жыл аралыгында өсүп, 2019-жылы 590 миллиард сомду түзгөндүгүн билдирди. Ошондой эле, Кыргыз Республикасынын ЕАЭБде турган мезгилинде бюджеттин тартыштыгы гана төмөндөбөстөн, БФПга карата тышкы карыздын деңгээли дагы төмөндөгөнү, ошондой эле инфляциянын деңгээлинде кескин секириктер болбогону жана орточо айлык эмгек акынын туруктуу өсүш динамикасы байкалган.

Министр келечекте бул көрсөткүчтөр өсө берет деп ишендирди: «Жалпысынан, пессимисттик божомолдорго жана адаптация мезгилиндеги кыйынчылыктарга карабастан, ЕАЭБге интеграцияланган 5 жылдын ичинде Кыргызстан экономикалык позитивдүү динамиканы сактай алды өсүш - жылына орто эсеп менен 4% дан жогору - жана жалпысынан макроэкономикалык туруктуулукту сактоо. ЕАЭБдин улут аралык эрежелерин өлкөбүздүн улуттук мыйзамдарына шайкеш келтирүү процесси ийгиликтүү жүрүп жатат. Кыргыз Республикасы ЕАЭБге киргенден 5 жыл өткөндөн кийин, мамлекет, бизнес жана коом Кыргызстандын ЕАЭБге кошулуусу бир жолку жана кыска мөөнөттүү иш-чара эмес, жаңы, интеграцияга өтүү экендигин түшүнүштү. өлкөнүн келечектеги өнүгүү модели».

Белгилүү болгондой, эгер 2014-жылы эмгек мигранттары Кыргызстанга болжол менен 2 миллиард доллар которсо, 2015-жылы бул сумма 1,4 миллиард долларга чейин төмөндөгөн. Бирок 2018-жылы бул көрсөткүч кайрадан көтөрүлүп, 2,2 миллиард долларга жетти. Экономика министрлигинин башчысы муну Кыргыз Республикасынын ЕАЭБге мүчөлүгүнүн оң натыйжасы деп мүнөздөдү.

Мындан тышкары, эгерде биримдикке киргенге чейин республика жылына 35-40 миллиардга жакын салык чогултса, акыркы жылдары бул сумма жылдык кирешенин 69-79 миллиард сомго чейин өскөнү белгилени. Ошондой эле, бул Кыргызстандын ЕАЭБде калуусунун оң таасири катары көрсөтүлдү. Өкмөттүн отурумунда ошол кездеги премьер-министр Мухам-

медкалый Абылгазиев Кыргыз Республикасын Евразия мейкиндигине интеграциялоонун артыкчылыктарын санап өттү: «Экономикалык жана социалдык жактан алганда, ЕАЭБ өлкөлөрүндө иштеген Кыргызстан белгилүү артыкчылыктарга ээ болду. Эң негизгиси - капиталдын, адамдардын жана товарлардын эркин кыймылы. Бул биздин өлкө үчүн маанилүү критерийлер. Албетте, бир катар көйгөйлөр бар, бирок оң жактары дагы бар. Биздин негизги милдетибиз - кыргыз ишкерлеринин ЕАЭБ өлкөлөрүнүн ишкерлери менен теңтайлашуусуна бирдей мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылуу. Албетте, бүгүнкү күндө салыктык башкаруу маселесинде бир катар көйгөйлүү маселелер бойдон калууда. Бул маселелер фискалдаштырууну эрте ишке ашыруу аркылуу чечилет» [3].

Кыргыз Республикасынын Өкмөтү 2015-жылы 5,6 миллиард долларга чейин төмөндөгөн өлкөнүн соода жүгүртүүнүн көлөмү 2018-жылы 7 миллиард доллар чегинен ашып, 2019-жылы 5 миллиард доллардан ашып, ушул эле мезгилге салыштырмалуу 3,8 пайызга азайганын белгилейт. 2012-2014-жылдары бул көрсөткүч болжол менен 7,5-8 миллиард долларды түзгөндүгүн эске алуу керек. Анын үстүнө акыркы жылдарга салыштырмалуу экспорттун көлөмү жогору болгон.

Эгерде сиз Кыргыз Республикасынын ЕАЭБ мамлекеттери менен соода деңгээлин карасаңыз, анда ал дагы оптимизмге шыктандырбайт. Бул айрыкча Кыргызстандан экспорттолуучу товарлардын деңгээлине байланыштуу.

Буга чейин "Азаттык" ЕАЭБ 2019-жылдын биринчи жарым жылдыгында Кыргызстан ЕАЭБ өлкөлөрүнө 257 миллион долларлык товар экспорттогонун билдирген. Эгерде 2018-жылдын алты айында бул көрсөткүч 356 миллион долларды түзгөнүн эстесек, анда бир жылдын ичинде анын дээрлик 100 миллион долларга азайгандыгын көрө алабыз.

Бажы алымдарын карасаңыз, алардын Кыргыз Республикасы биримдикке киргенден бери кескин төмөндөп кеткендигин байкасаңыз болот. 2014-жылы алардын суммасы 42,6 миллиард сомго жеткен, бирок кийин 30 миллиардга чейин төмөндөгөн. Бүгүнкү күндө бажы төлөмдөрү 41 миллиард сомдон ашпайт.

Кыргыз дыйканчылык илим изилдөө институтунун директору, академик Жамин Акималиев өкмөтү ЕАЭБге байланыштуу көйгөйлөрдү көрбөгөндөй түр көрсөтүп жатат деп айыптады: «Ооба, өсүш болуп, жалпысынан кирешелер көбөйгөндөй болду. Бирок мунун бардыгы өлкөнүн ЕАЭБге кошулушунан улам болду деп айтуу туура эмес. Ошондой эле башка мамлекеттер, анын ичинде Кытай, Европа жана Араб өлкөлөрү менен өнөктөштүк мамилеси.

Экономика министри болобу же өкмөт болобу, же жагууну каалагандыктанбы, же башка себептерден уламбы, айтор, мындай подтекст менен билдирүүлөрдү жасап, “эгерде бул бирикме болбосо, биз ушул жерде өлмөкпүз. ” Бирок пайдасы болгонуна карабастан, биз ушул интеграция менен келишкен көптөгөн көйгөйлөр бар. Эң башкысы, Кыргызстандан азыктүлүк экспорту өскөн жок. Баары импорттун астында калыптыр. Казакстан, Россия, ошол эле ЕАЭБге мүчө болбогон Өзбекстан – бул өлкөлөрдүн бардыгы бизди өз продукциялары менен эзип, биз өз коопсуздугубузга коркунуч келтирдик. Эгер алар “дыйкандарыбыздын товарларын сатып, жакшы киреше алабыз” дешсе, анда башка маселе болмок. Бирок алар өзүлөрү үчүн пайдалуу дагы бир нече фигураларды таап алышып, бизге жомок айтып беришет, бул мени таң калтырат. Бизде ушул ассоциациянын алкагында иштөөгө ылайыкташтырыла элек сайттар бар. Айрым жерлерде жумуш эми гана башталды, ага кошулгандан беш жылдан кийин жана Владимир Путин Кыргызстанга иш сапары менен келгенден кийин. Эгер ушул жол менен кете берсек, анда биздин ЕАЭБге интеграциялануубуз дагы он жылга созулат ”.

Чындыгында эле, акыркы беш жылда Кыргызстандын ушул биримдикке кирген өлкөлөр менен кызматташтыгы жөнүндө бир топ сын-пикирлер айтылды. Чек арада Казакстан тараптан текшерүүлөрдү күчөтүү, бажы көзөмөлүн күчөтүү, ошондой эле өткөрүү пунктундагы узун кезектер, ошондой эле Россиянын тиешелүү структуралары тарабынан жашылча-жемиш азыктарын Кыргыз Республикасына кайтарып берүү өзгөчө терс кабыл алынган.

Ассоциациясынын башчысы Темирбек Ажыкулов бул маселе боюнча өз оюн билдирди: “Бизге келип түшкөн негизги арыздар жана арыздар экспортко иштеген ишкерлерден келип түшөт. “Тарифтик эмес тоскоолдуктар” деген нерсе бар, азыр алардын көбөйгөндүгүнө нааразы болгондор көп. Чек аралардын жабылышынан жана бюрократиянын күч алышынан ишкерлер канчалык зыян тартышты! Анткени, бул ЕАЭБдин алкагында кабыл алынган эрежелерди сактабагандык. Алар бизге тоскоолдуктарды жаратып, ошол эле учурда бизге жөнөтүлүп жаткан продукциянын көлөмүн көбөйтүп жатышат. Биздин ишкерлер,

айрыкча дыйкандар, айыл чарба өндүрүүчүлөрү чоң кыйынчылыктарды баштан кечирип жатышат. Бирок өкмөттүн отчетунда бул тууралуу бир дагы сөз жок. ЕАЭБ жакшы идея болгон болушу мүмкүн, бирок ал бизге кандайдыр бир артыкчылыктарды жана артыкчылыктарды алып келгенин чындыгында сезген жокпуз. “Базарлар ачылды” дешет, бирок бул базарларга продукцияны жеткирүү боюнча талаптарга жооп берген лабораториялар жок. Сертификаттоо процесси жолго коюлган эмес - мамлекет тарабынан курулган бул лабораториялардын документтери дагы деле болсо ЕАЭБге мүчө мамлекеттер тарабынан тааныла элек. Жалпысынан көйгөйлөр аз эмес”.

Албетте, Кыргыз Республикасынын өкмөтү биригүү боюнча өнөктөштөр чек арадагы экономикалык тоскоолдуктарды жана тоскоолдуктарды толук жоё электигин моюнга алышат. Ошол эле учурда министрлер кабинети бул көйгөйлөрдү жоюу ар кандай себептерден улам создуктурулуп жатат деп түшүндүрөт, бирок “мындан ары жеңилдиктер башталат” деп ишендирүүдө. Бирок, буга ишенгендер аз.

Кыргызстан ЕАЭБге кирүүгө даярдыгын 2014-жылы жарыялаган жана буга чейин 2015-жылдын 12-августунда өлкө ассоциациянын толук мүчөсү болгон. [2] Анын курамына Кыргыз Республикасынан тышкары Россия, Казакстан, Беларуссия жана Армения кирет.

Литература:

1. Бостонкулова М.Т. Кыргызско-казахские взаимоотношения в современных условиях / Бостонкулова М.Т. / Известия вузов. - Бишкек, 2013.- №3.- б. 225-227.
2. Договор о Евразийском экономическом союзе (заключен в г. Астане 29.05.2014). – М., 2014. – 680б.
3. Договор о присоединении Кыргызской Республики к Договору о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года (подписан в г.Москве 23.12.2014) // Бюллетень международных договоров. 2016. 26. 3-9.
4. Решение Межгоссовета ЕврАзЭС от 19.10.2011г. 842 «О присоединении Кыргызской Республики к Таможенному союзу в рамках ЕврАзЭС» (дата обращения: 16.05.2016).
5. Камалов Ч.О., Тайгараев Р.А., Абдипаттаев Т.М. Проблема персональной ответственности в государственном управлении. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2015. №5. С. 341-344.
6. Мамутова А.Т. Проблемы Кыргызской Республики при вступлении в ЕАЭС. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2017. №. 1. С. 105-107.